

preoblikujemo vse učbenike za pouk geografije v osnovni in: srednji šoli ter učbenike ter skripte za višji in visokošolski študij geografije, še posebno pa naših predavanj. S tem je mogoča izredno velika "racionalizacija" pouka geografije na vseh ravneh, kajti druge stroke (te bo navedel avtor po temeljitem pregledu učnih načrtov za osnovno šolo in šole usmerjenega izobraževanja) bodo posredovale ustrezne pojme in spoznanja za razumevanje procesov, mi geografi pa se bomo ukvarjali samo z obravnavo regionalnih učinkov teh procesov. Kaj pa, če druge stroke tega v celoti ne bodo opravile? Če avtorja članka prav razumem, tudi v tem primeru ne bi bilo posebnih težav? prezreti moramo samo že itak omalovaževano "metodično geografijo" in mogoče nekaj "neznanstvenih" osnovnošolskih, srednješolskih in visokošolskih didaktik, pa je to vprašanje rešeno.

4. S tem moja vprašanja iz vseobsežnega članka še daleč niso izčrpana, zlasti ne o geografiji kot znanosti in o geografiji kot učnem predmetu na višjih in visokih šolah. Na postavljena vprašanja sem se omejil predvsem zaradi tega, ker je sedaj v razpravi učni načrt geografije za skupno programsko osnovo usmerjenega izobraževanja, medtem ko so učni načrti za geografijo kot strokovni predmet v različnih smereh usmerjenega izobraževanja še v izdelavi. Zaradi tega bi bilo zelo zaželeno, da avtor članka na moja vprašanja pravočasno odgovori ter da načelne in konkretne pripombe, ki bodo resnično lahko služile napredku geografije kot učnemu predmetu.

IVAN GAMS

MEJE GEOGRAFIJE V SISTEMU ZNANOSTI IN V ŠOLI

Da bi vprašanja, zastavljena v članku Nekaj vprašanj k vseobsežni kritiki, in te odgovore lažje razumeli brez ponavljanja argumentov, svetujem bralcem, da najprej preberejo članek J. Medveda, Načelo celostnosti ali kompleksnosti pri pouku geografije (GO XXIII, št. 304). Ta članek je izzval razmišljanja o geografiji, objavljena v prispevku Regionalna geografija, vrh ali anahronizem metodične geografije (GO XXIV, 1977, št. 1-2, str. 41-45).

Odgovori sledijo po točkah, kot so zastavljene v predhodnem članku.

- 1.1 Ali velja definicija o enakopravni zastopanosti naravnih in družbenih dejavnikov za geografijo kot znanost ali za geografijo kot učni predmet? V GO 1977, str. 42, je v drugem odstavku povsem jasno, da velja to za geografijo v sistemu sodobnih znanosti.

Iz zgodovine geografije vemo, da se je osamosvojila cela vrsta pomožnih predmetov. Proces osamosvajanja pomožnih predmetov je zadnji čas še hitrejši in mu miselno komaj sledimo. Še vedno se premalo zavedamo, da so klimatologija, pedologija, hidrologija, geomorfologija, urbanizem, ekonomske vede, razne panoge družboslovja, demografija itd. samostojne panoge z mednarodnimi združenji, zborovanji, objavami itd. Nekatere od njih se gojijo v okviru raznih strok. Urbanizem je prav tak skupek znanja raznih znanstvenih disciplin kot naša geografija. Geografi smo torej, hočeš nočeš, primorani vedno na novo opredeljevati predmet naše stroke. To je bil cilj mojega prizadevanja v omejenem članku. Pri tem vem, da se mnenja o tem, kaj je predmet geografije pri nas in v svetu močno razhajajo (o tem glej članek Okolje-človekovo okolje-geografsko okolje-geografija, ki je izšel v Geografskem vestniku XLIX, 1977, str. 59-71).

- 1.2 Po mojem mnenju imajo tudi drugi učni predmeti nalogo vzgajati mladino v duhu socialističnega humanizma, internacionalizma, patriotizma (npr. zgodovina, slovenščina, filozofija, telesna vzgoja). Če neko deželo učencem prikažemo kot rezultanto družbenih procesov, ki so se v okviru prirodnih pogojev specifično in edinstveno razvijali, s tem že budimo spoštovanje do te zakonite tvorbe. Tako bomo tudi geografi pomagali odpravljati tu in tam še prisotno omalovaženje manj razvitih narodov.

Tendenciozno postavljena vprašanja kot tisto o naravni razlagi mednarodnih odnosov, ono o čudežnem ključu, ki da ga naj patentiram, insinuacijo o jezuitski šoli, in da je geografija krasi tabu in vrh geografije itd., puščam brez odgovora, ker želim ohraniti strokovno raven diskusije. Mi-mogrede: o naravni pogojenosti mednarodnih odnosov govorijo geopolitične knjige.

- 1.3 Navedena je vrsta snovi, ki da se je ne da pojasniti z naravnimi razmerami, od stopnje rasti prebivalstva do dežel v razvoju. Svoje stališče bom poskušal pojasniti samo v prvem in zadnjem primeru navedene snovi. Stopnjo rasti števila prebivalstva ugotavlja demografija. Tudi med demografijo so raziskovalci raznih profilov in nekateri se tudi pogljujejo v vprašanja vzrokov in učinkov rasti prebivalstva. Dokler ostajajo na primer samo pri gospodarskih vzrokih in učinkih so še vedno demografi. Če je podatke o stopnji prebivalstvene rasti že objavila statistika in jih skuša uporabiti geograf, ga bo predvsem zanimala razlaga različne rasti v luči regionalnih struktur in regionalnih učinkov. Če to apliciram? na Slovenijo, bo geograf zapazil, da se koncentrira prebivalstvo na ravnini v ustrezni oddaljenosti od zaposlitve v gospodarskih središčih, ki niso nastala naključno. Dežele v razvoju so praviloma oddaljene od visoko razvitih centrov. Ponekod se k položaju in prometni legi pridruži še vrsta geografskih dejavnikov. Seveda negeografskih ne bomo prezrli. Stvar je namreč v tem, da mora geografija v šolah, kjer je učnih predmetov mnogo manj, kot je znanstvenih disciplin, za prikaz regionalnih struktur posredovati znanje številnih drugih panog. Kako široko bo učitelj pri pouku posegal na druga področja, bo odvisno od strukture ostalega pouka. Trenutno je v naši srednji šoli več družboslovnih kot naravoslovnih predmetov, ki pridejo v poštev pri razlagi regionalnih struktur (Od prvih zlasti sociologija, filozofija, samoupravljanje s temelji marksizma, od drugih pa v večji meri predvsem biologija, fizika in kemija pa le delno). Potreba po dodatnem znanju iz naravoslovnih predmetov je torej večja, sedanjí učni načrt geografije pa je obratno orientiran.

Toda pomožna učna snov ne sme zamenjati ali nadomestiti geografije. Osnova geografije v šoli mera ostati po mojem ista, kot je pri znanstveni disciplini. In pri tej menim, kot rečeno, da ima svoje mesto v sistemu znanosti samo še v enakopravnem povezovanju in iskanju zvez med naravnim in družbenim območjem, da bi glede na to ugotavljali regionalne strukture.

- 2.1 Fizična geografija, družbena geografija, demogeografija, pedogeografija in vse druge geografije so samo pripomoček za opredeljevanje tematike ali geografske specializacije in niso samostojne vede. Vsaka od njih mora vsaj stremeti za kompleksnostjo oziroma mora nekaj doprinesti k kompleksnemu obravnavanju delov zemeljske površine.

Pojem enakopravne zastopanosti naravnih in družbenih dejavnikov za oblikovanje regionalnih struktur, za katere se v predhodnem članku zavzemam, je lepo opredelil v zadnji številki Geografskega vestnika (XLIX, 1977) prof.dr.Darko Radinja v razpravi O kompleksnosti v geografiji in izven nje z besedami: "V geografiji gre potemtakem za več oblik kompleksnosti: za enostavno ali delno kompleksnost (to je obravnava posameznih pojavov z več strani), za bipolarno kompleksnost /obrnava (pokrajinskih) pojavov v luči narava-družba/ in za regionalno-geografsko kompleksnost (obrnava vzročne in funkcionalne celokupnosti geografskih pojavov po pokrajinskih enotah, pri čemer so v ospredju pokrajinske posledice odnosov med naravo in družbo). Medtem ko slednje kompleksnosti pri drugih vedah ne srečujemo, pa srečamo prvi dve." (str.27).

2. V omenjenem članku prof. Radinje je na koncu (str. 28) ponovno obrazloženo vprašanje odnosa med geografijo v znanosti in v šoli, na katerega predhodni članek zahteva odgovor pod točko 2. Če se opredelimo za že opisano omejitev predmeta znanstvene geografije, potem tudi ni več bistveno, kako se regionalne strukture lotimo pri pouku. Prof. dr. Jakob Medved je v svojem članku v GO 1976 (Načelo celostnosti ali kompleksnosti pri pouku geografije) kritiziral star način obdelave dežel po sistemu lega-položaj-velikost-zgradba-relief-vodovje-podnebje-talne razmere, rastje itd. Toda pri vsaki od teh tematik lahko navežemo celotno regionalno strukturo. Lahko pa do nje pridemo tudi preko zastavljenega "problema" (beseda je v narekovaju, ker je njen pomen v javnosti zelo različen) oziroma preko problemske geografije, ki naj bi nadomestila staro regionalno geografsko metodo. Izhodišče za ta smoter so lahko tudi takole zastavljene tematike, kot jih je najti v učnem načrtu za 2. in 3. razred gimnazije (glej članek O konceptu geografije za 2. in 3. razred gimnazije, GO XXI, 1974, št. 2-3, str. 7-10): problemi prilagajanja različnih socialnih skupin v novem okolju, osnovni procesi in problemi itd. Toda to ne more biti smoter geografskega pouka. Vse, kar se snovno ali zaradi nesposobnosti učitelja ne povezuje z regionalno strukturo, je balast. Učitelj lahko začne regionalno geografijo Zahodne Nemčije s problemom prilagajanja naših zdomcev v novo okolje. Toda pri tem mora povedati, da okolje (raje recimo naravnogeografske in družbene razmere) ni enako v Alpah, nemškem sredogorju ali severnonemški ravnini. Katero izhodišče je metodično boljše, pa obravnava metodika geografije. Kam pa ta pot vodi, to je stvar geografije kot znanstvenega predmeta. Seveda pri njej ne bomo končali, ker ima geografija v šoli še druge vzgojne namene.

3. S prof. dr. J. Medvedom se povsem strinjam, da so za poznavanje regionalne geografije potrebna znanja o procesih. Navedenih je cela vrsta procesov, ki so potrebni za razumevanje geografije. Svoje stališče bom prikazal samo na nekaterih primerih. Raziskovanje mehaničnih in kemičnih procesov, denudacije, erozije, korozije, abrazije, rečne in morska akumulacije, deflacije je naloga geomorfologije, ki je samostojna znanstvena disciplina. Njene ugotovitve moramo poznati in jih pri regionalni geografiji (in geografski geomorfologiji) povezovati kot skupek naravnih in družbenih dejavnikov s pogojenostjo v regionalnih okvirih in z učinki za pokrajino. Ker pa geomorfologija v šolah ni zastopana kot poseben učni predmet, njene osnove, ki so pomembne za geografijo, učimo tudi v okviru geografije, saj bi sicer težko razumeli specifične reliefne razmere, ki so eden od pokrajinotvornih dejavnikov. Tudi geografski raziskovalci se moramo lotevati preučevanja procesov, kadar nam potrebnega znanja ne nudijo druge stroke. Ponavljam: vrednost takega raziskovanja ni odvisna od tega, kam jo lahko klasificiramo v sistemu znanosti, temveč od kvalitete znanstvenega dela in je lahko družbeno bolj ali manj aktualna. Toda če ugotovitev takih raziskav ne moremo povezati v regionalno geografsko strukturo, za geografijo niso pomembne in niso geografske. Priznam pa, da je pri marsikaterem primeru težko reči, kaj ima in kaj nima vpliv na pokrajino. Vzemimo primer Ljubljanske kotline. Današnja sestava tal je plod procesov, ki jih obravnavajo paleogeografija, neotektonika, kvartarna geomorfologija itd. Vse te prispevajo k pojasnitvi, zakaj je polje na gorenjskih ravninah in z njim v zvezi večina agrarnih in tudi današnjih neagrarnih razširjenih naselij v pretežni meri navezano na mladopleistocenske terase, medtem ko vlada na starejših terasah pretežno gozd. V naravi je namreč vse med seboj povezano in vsak delček vpliva na celoto in obratno. Toda vse dolgo zgodovinsko-geološko pojasnjevanje lahko skrajšamo na ugotovitev, da so plitve rjavnice na prodih poglavitni areal obdelovalne zemlje in naselij in da so ostala globoka sprana tla pretežno gozdnata. Vse to pa je pogojeno z geološkimi in geomorfološkimi procesi v preteklosti. Podobne okrajšave se dajo napraviti tudi pri drugih procesih.